

PRZESTĘPSTWA I WYKROCZENIA ZWIĄZANE Z ZATRUDNIENIEM

Komentarz

Damian Tokarczyk

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

PRZESTĘPSTWA I WYKROCZENIA ZWIĄZANE Z ZATRUDNIENIEM

Komentarz

Damian Tokarczyk

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 30 września 2020 r.

Recenzent

Dr hab. Joanna Unterschütz, prof. Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu
im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Livia Śpiewak

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-055-0

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Wprowadzenie

Prowadzenie działalności gospodarczej, a nawet szerzej – działalności zarobkowej, jest związane z wieloma ryzykami. Obok ryzyka ekonomicznego nie sposób pominąć ryzyko prawne związane z regulacjami prawnymi odnoszącymi się do zasad prowadzenia działalności. Z kolei jednym z istotnych ryzyk prawnych związanych z aktywnością zawodową jest ryzyko odpowiedzialności karnej, tj. odpowiedzialności za przestępstwa, przestępstwa skarbowe, wykroczenia i wykroczenia skarbowe.

Wśród różnych aspektów zarządzania organizacją i prowadzenia działalności można wyróżnić, chyba zresztą jeden z najistotniejszych, czynnik związany z zatrudnianiem innych osób. Zarządzanie zasobami ludzkimi pociąga za sobą konieczność właściwego ustrukturyzowania zadań, obowiązków i uprawnień, a także powierzenia określonych powinności kompetentnym osobom.

Niniejsza publikacja skupia się na ryzykach, jakie wiążą się z zatrudnianiem osób, niejako „instytucjonalnie”. Praca pozostaje pod szczególną ochroną państwa (zob. art. 24 Konstytucji). Zatrudnianie pracowników zostało więc współcześnie poddane bardzo szczegółowej, nieraz wręcz kazuistycznej, regulacji prawnej. W polskim porządku prawnym znajduje się wiele przepisów przewidujących odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia związane z zatrudnianiem pracowników, kształtowaniem stosunku pracy czy regulacją zbiorowych stosunków pracy.

Powodem, dla którego postanowiłem się zająć tą właśnie wąską dziedziną prawa, jest dostrzeżenie jej rosnącego znaczenia w obrocie prawnym. Coraz liczniejsze przepisy prawa karnego dotyczą skomplikowanych zagadnień prawa pracy. Dostrzegam to na co dzień w swojej praktyce zawodowej adwokata w kancelarii specjalizującej się w prawie HR – a więc we wszystkich prawnych aspektach zatrudniania pracowników. Biorąc udział w licznych postępowaniach w sprawach o wykroczenia, dostrzegłem, że brak jest usystematyzowanej publikacji dotyczącej tego zagadnienia, która uwzględniałaby podstawową wiedzę o prawie karnym i prawie wykroczeń z jednej, a prawie pracy – z drugiej strony. Liczę, że moje doświadczenie zawodowe pozwoliło mi dostrzec najważniejsze aspekty omawianego zagadnienia z obydwu stron.

Prezentowana książka ma służyć przede wszystkim osobom zajmującym się na co dzień zarządzaniem zasobami ludzkimi oraz ryzykami w organizacji. Nie jest to ani monografia, ani komentarz w ścisłym naukowym znaczeniu tych słów. Celem, jaki stawiałem sobie, przystępując do prac nad tą publikacją, było zaprezentowanie najważniejszych instytucji prawa karnego i wykroczeń na tle przestępstw i wykroczeń prawa pracy. Opracowanie ma stanowić przede wszystkim praktyczny podręcznik przeznaczony dla praktyków wymiaru sprawiedliwości (adwokatów i radców prawnych), prawników tworzących działy prawne organizacji oraz, mam nadzieję, funkcjonariuszy prowadzących postępowania w sprawach o przestępstwa i wykroczenia prawa pracy.

W publikacji uwzględniono wszystkie znane autorowi ustawy przewidujące odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia pracownicze.

Stan prawny uwzględniono na 30.09.2020 r.

dr adw. Damian Tokarczyk

Część I

**PRAWO KARNE, PRAWO PRACY
I PRAWO KARNE PRACY – PRÓBA
MODELOWEGO UJĘCIA**

Prawo karne – prawo pracy – prawo karne pracy. Próba modelowego ujęcia

1. Prawo karne stanowi dziedzinę prawa publicznego. Oznacza to, że stroną swoistego stosunku „prawnokarnego” każdorazowo jest państwo. W procesie karnym *sensu largo* emanacją państwa jest zazwyczaj oskarżyciel publiczny (jedynie w określonych, ograniczonych sytuacjach uprawnienia oskarżyciela publicznego wykonuje osoba pokrzywdzona przestępstwem lub wykroczeniem). Charakterystyczną cechą prawa karnego, jako dziedziny prawa publicznego, jest więc relacja podporządkowania, zachodząca pomiędzy podmiotem tego prawa (człowiekiem) a organami państwa (Policją, prokuraturą, innymi organami oskarżycielskimi, sądem). Kolejną cechą prawa karnego jest przewaga interesu publicznego nad interesem prywatnym. Interes osoby pokrzywdzonej przestępstwem/wykroczeniem, choć realizowany w toku postępowania zgodnie z funkcją kompensacyjną, jest jednak drugoplanowy względem interesu państwa, którym jest ukaranie osoby winnej czynu zabronionego.
2. Prawo karne stanowi zbiór przepisów określających typy czynów zabronionych i zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej. Do zasad tych należy określenie form popełnienia przestępstwa, katalogu kar przewidzianych za takie czyny, zasad orzekania tych kar oraz tryb przeprowadzania postępowania karnego i wykonania orzeczonych w nich kar.
3. Podstawowym podziałem prawa karnego jest rozróżnienie prawa karnego materialnego, prawa karnego procesowego i prawa karnego wykonawczego. Prawo karne materialne określa typy czynów zabronionych, kary przewidziane za ich popełnienie oraz zasady ich orzekania. Prawo karne procesowe określa tryb przeprowadzania postępowania karnego. Prawo karne wykonawcze reguluje zasady wykonania kar, środków karnych i innych środków orzeczonych w toku postępowania karnego.
4. Z innej perspektywy należy rozróżnić prawo karne *sensu largo* i *sensu stricto*. W ujęciu szerokim za prawo karne uważa się wszelkie systemy przewidujące kary kryminalne i zasady ich orzekania wobec osób fizycznych. Należą więc do niego prawo karne powszechne (*sensu stricto*), prawo karne wojskowe, prawo wykroczeń oraz prawo karne skarbowe.

5. Prawo karne powszechne określa przestępstwa i kary grożące za ich popełnienie. Podstawowym aktem prawnym prawa karnego materialnego *sensu stricto* jest ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny. Sam Kodeks karny dzieli się na trzy części: część ogólną, określającą m.in. podstawowe zasady prawa karnego, formy popełnienia przestępstwa, kary i zasady ich orzekania; część szczególną, określającą poszczególne typy przestępstw; część wojskową, regulującą niektóre ogólne kwestie związane z odpowiedzialnością żołnierzy i przestępstwa wojskowe.
6. Do prawa karnego *sensu largo* należy również prawo wykroczeń. Podstawowym aktem prawnym regulującym odpowiedzialność za wykroczenia jest ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń. Wykroczenie, podobnie jak przestępstwo, jest czynem zabronionym przez prawo pod groźbą kary, jednak o niższym stopniu społecznego niebezpieczeństwa (szkodliwości), a więc czynem zabronionym łagodniejszej kategorii. Prawo wykroczeń określano kiedyś prawem karno-administracyjnym (A. Marek, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2008, s. 1–2). Było to w czasie, kiedy o odpowiedzialności za wykroczenie orzekały kolegia ds. wykroczeń, niebędące sądami, ale organami administracyjnymi. Obecnie przepisy ustawy z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia poddają proces wykroczeniowy podobnym zasadom, które rządzą postępowaniem karnym. Wykroczenia stanowią więc rodzajowo mniej niebezpieczne czyny zagrożone, jednak różnica między nimi a przestępstwami ma charakter ilościowy, a nie jakościowy. Podobnie jak w przypadku przestępstw, liczne przepisy ustaw szczególnych przewidują odpowiedzialność za wykroczenia, tworząc pozakodeksowe prawo wykroczeń.
7. Przepisy określające typy przestępstw i wykroczeń (przepisy typizujące) są zawarte w licznych przepisach różnorodnych ustaw. Wiele aktów prawnych zawiera wyodrębnione rozdziały, zatytułowane z reguły „Przepisy karne” lub podobnie. Przepisy takie stanowią tzw. prawo karne pozakodeksowe lub pozakodeksowe prawo wykroczeń. Przepisy ustaw szczegółowych nie zawierają jednak żadnych przepisów ogólnych. Dlatego też przepisy części ogólnej Kodeksu karnego stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie (art. 116 k.k.). Analogiczne postanowienie, w odniesieniu do wykroczeń, zawiera art. 48 k.w. Warto przy tym zaznaczyć, że przepisy części ogólnej Kodeksu karnego nie mają zastosowania do wykroczeń (por. wyrok SN z 8.02.2011 r., III KK 433/10, LEX nr 736762). Poniżej omówiono najważniejsze zagadnienia związane z nauką o przestępstwie i wykroczeniu oraz karach. Zaznaczono przy tym różnice pomiędzy prawem karnym *sensu stricto* i prawem wykroczeń.
8. Prawo karne skarbowe jest wyspecjalizowaną dziedziną prawa karnego związaną z interesami fiskalnymi Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i Unii Europejskiej. Jedynym aktem prawnym regulującym odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia skarbowe jest ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy.

Wyłączność kodeksowej regulacji prawa karnego skarbowego odróżnia tę dziedzinę od prawa karnego *sensu stricto* i prawa wykroczeń.

9. Niniejsze opracowanie dotyczy prawa karnego prawa pracy. Prawo karne ujmowane jest szeroko, jednak z uwagi na tematykę publikacji poza zakresem mojego zainteresowania znajduje się prawo procesowe i wykonawcze oraz prawo karne skarbowe.
10. Podobnie jak prawo karne, również prawo pracy stanowi odrębną gałąź (dziedzinę) prawa. Wywodzi się ono od prawa cywilnego, a odróżnia je od ogólnej materii prawa cywilnego w szczególności to, że w ramach prawa pracy uwzględnia się w szerokim zakresie interesy ponadindywidualne (tzw. zbiorowe prawo pracy) oraz przewiduje się wiele regulacji mających gwarancyjny i ochronny charakter. Regulacje te stanowią realizację konstytucyjnej zasady wyrażonej w art. 24 Konstytucji, zgodnie z którym: „Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy”.
11. W obszarze prawa pracy można rozróżnić indywidualne, zbiorowe i procesowe prawo pracy. Na indywidualne prawo pracy składają się przepisy regulujące wzajemne prawa i obowiązki stron stosunku pracy – pracodawcy i pracownika. Przepisy te regulują także sposoby nawiązania i rozwiązania stosunku pracy. Zbiorowe prawo pracy reguluje ponadindywidualne prawa i obowiązki związane z zatrudnianiem pracowników, w szczególności działalność organizacji związkowych, rozwiązywania sporów zbiorowych czy ochrony grup pracowników. Wreszcie na procesowe prawo pracy składają się szczególne regulacje procesowe odnoszące się do sposobu rozstrzygania konfliktów powstałych w związku z zatrudnieniem.
12. Na prawo pracy składają się przepisy ustawy z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy oraz przepisy innych ustaw i aktów wykonawczych, określające prawa i obowiązki pracowników i pracodawców, a także postanowienia układów zbiorowych pracy i innych opartych na ustawie porozumień zbiorowych, regulaminów i statutów określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy (art. 9 § 1 k.p.). Wśród źródeł prawa powszechnie obowiązującego istotne znaczenie mają regulacje międzynarodowe, w tym umowy międzynarodowe oraz liczne przepisy uchwalane przez właściwe instytucje UE.
13. W polskim systemie prawa obowiązuje wiele przepisów typizujących (określających typy czynów zabronionych) naruszenie różnorodnych obowiązków stron stosunku pracy. Przepisy takie zgrupowane są w licznych ustawach regulujących szczegółowe zagadnienia prawa pracy. Ani w ramach prawa karnego, ani w ramach prawa pracy nie wyodrębnia się odrębnej dziedziny prawa karnego pracy. Nie jest to ani przedmiot odrębnych badań naukowych (uniwersyteckich), ani szczególnej regulacji prawnej. Analiza przepisów typizujących czyny zabronione, odwołujących się do merytorycznych regulacji z zakresu prawa pracy, wskazuje jednak na możliwość, a nawet

konieczność wyodrębnienia zbioru przepisów regulujących odpowiedzialność karną i wykroczeniową za czyny związane z zatrudnieniem (szerzej o ewolucji przepisów karnych w prawie pracy zob. W. Radecki, *Granice ingerencji prawa karnego w stosunki pracy*, Prok. i Pr. 2005/6, s. 6–19, który posługuje się zresztą pojęciem prawa karnego pracy). Szczegółową analizę prawa karnego pracy przeprowadziła także J. Unterschütz, *Kilka uwag o potrzebie wyodrębnienia prawa karnego pracy*, GSP 2013/30, s. 197–210.

14. Regulacja przepisów typizujących w prawie pracy wskazuje na liczne podobieństwa, odróżniające je od innych przepisów karnych. Do takich cech należą:
 1. **Wspólny, ogólny przedmiot ochrony.** Przepisy konstruujące przestępstwa i wykroczenia w obszarze zatrudnienia i ubezpieczeń społecznych mają zapewnić realizację regulacji ustawowych, odnoszących się do obowiązków pracodawców i (rzadziej) pracowników. Podobnie, jak w przypadku materialnego prawa pracy, również przepisy karne prawa pracy częstokroć chronią dobra pracownika niezależnie od woli samego pracownika (zob. art. 219 k.k.).
 2. **Wąski zakres podmiotowy.** Znaczna część przepisów typizujących w prawie pracy konstruuje tzw. przestępstwa i wykroczenia indywidualne. Charakteryzują się one tym, że w opisie typu czynu zabronionego ustawodawca określa sprawcę takiego czynu z wykorzystaniem jakiejś szczególnej cechy. Konieczność jej wystąpienia oznacza, że nie każda osoba zdolna w ogóle do popełnienia przestępstwa (co do zasady jest to osoba, która w chwili czynu ukończyła 17 lat) może być sprawcą tego konkretnego czynu, ale tylko osoba posiadająca tę szczególną cechę. W prawie pracy przestępstwa i wykroczenia często mogą być popełnione jedynie przez pracodawcę albo osobę działającą w jego imieniu.
 3. **Szeroki zakres przedmiotowy.** Większość przepisów konstruujących przestępstwa i wykroczenia związane z zatrudnieniem i ubezpieczeniem społecznym to przepisy pozakodeksowe. Są one ściśle powiązane z merytoryczną regulacją ustawy, w której zostały zgrupowane. Te typy czynów zabronionych charakteryzują się albo kazuistyką (zob. art. 281–283 k.p.), albo, wręcz przeciwnie, blankietowością (kara za naruszenie „przepisów ustawy”; zob. art. 12a u.z.f.ś.s.). Szeroki zakres przedmiotowy charakteryzował przepisy typizujące w prawie pracy już w pierwszych aktach prawnych przewidujących taką odpowiedzialność w latach 20. i 30. XX w. (zob. W. Radecki, *Granice...*, s. 7–8).
 4. **Zasady wykładni systematycznej i systemowej.** Jak wskazałem w pkt 3, przepisy typizujące w prawie pracy w większości są przepisami pozakodeksowymi. W ich wykładni pierwszoplanową rolę odgrywa więc wykładnia systematyczna, a więc umiejscowienie danego przepisu w konkretnym akcie prawnym, regulującym określone zagadnienie indywidualnego lub zbiorowego prawa pracy.
15. Przedmiotem mojego zainteresowania w niniejszej publikacji są właśnie przepisy prawa karnego pracy. Prawo karne jest tu ujmowane jako prawo karne *sensu stricto*

i prawo wykroczeń. Obie dziedziny prawa, regulując odpowiedzialność za czyny zabronione, rządzą się zbliżonymi funkcjami i zasadami. Również większość instytucji, takich jak struktura czynu zabronionego, określenie strony podmiotowej (umyślności i nieumyślności) jest tożsama. Możliwe jest więc łączne prowadzenie rozważań na temat prawa karnego i prawa wykroczeń.

16. Prawo karne pracy składa się wyłącznie z przepisów typizujących. Brak jest jakichkolwiek przepisów ogólnych, które odnosiłyby się wyłącznie do przepisów typizujących czyny zabronione związane z zatrudnieniem i zabezpieczeniem społecznym. Z tego względu konieczne jest, we wstępnej części opracowania, omówienie wstępnych i ogólnych zagadnień związanych z nauką o przestępstwie/wykroczeniu, rodzajach kar i środków karnych oraz zasadach ich orzekania. Pozwoli to na efektywniejsze korzystanie z części II publikacji, w której zamieszczone są komentarze do poszczególnych przepisów konstruujących przestępstwa i wykroczenia.

Przestępstwo a wykroczenie

17. O tym, czy dany typ czynu zabronionego jest przestępstwem, czy wykroczeniem, decyduje wyłącznie ustawodawca. Nie decyduje o tym w szczególności organ stosowania prawa (organ ścigania czy sąd), oceniając stopień społecznej szkodliwości konkretnego zachowania człowieka realizującego znamiona czy to przestępstwa, czy wykroczenia. Zgodnie z art. 7 § 1 k.k., przestępstwo jest zbrodnią albo występkiem. Zbrodnią jest taki czyn zabroniony, który jest zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż lat 3 albo karą surowszą. Chodzi tu więc o dolną granicę ustawowego zagrożenia – jeśli przepis typizujący przewiduje za dany typ czynu zabronionego karę co najmniej 3 lat pozbawienia wolności, czyn taki jest zbrodnią (np. zbrodnią jest założenie grupy przestępczej mającej na celu popełnienie przestępstwa terrorystycznego, przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech; art. 258 § 4 k.k.).
18. Występkiem jest zaś czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc (art. 7 § 3 k.k.). Należy podkreślić, że kary grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności mogą występować w tym samym przepisie typizującym – wówczas sąd może wybrać rodzaj kary, jaką orzeknie wobec sprawcy przestępstwa. Przepis art. 7 § 3 k.k. należy odczytywać łącznie z art. 1 § 1 k.w., zgodnie z którym wykroczeniem jest czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany.
19. Porównanie podanych wyżej definicji może budzić wątpliwości w praktyce. Nie wikłając się w tym miejscu w spory i wątpliwości, należy wskazać, że niewątpliwie:

Książka stanowi przekrojowy komentarz do wszystkich przepisów mających zastosowanie do przestępstw i wykroczeń związanych z zatrudnianiem pracowników, kształtowaniem stosunku pracy oraz regulacją zbiorowych stosunków pracy. W publikacji uwzględniono wszystkie znane Autorowi ustawy przewidujące odpowiedzialność za przestępstwa i wykroczenia pracownicze.

Zaprezentowano najważniejsze instytucje prawa karnego i wykroczeń na tle przestępstw i wykroczeń prawa pracy.

Publikacja jest praktycznym kompendium wiedzy przeznaczonym dla praktyków wymiaru sprawiedliwości (adwokatów i radców prawnych), prawników tworzących działy prawne organizacji oraz funkcjonariuszy prowadzących postępowania w sprawach o przestępstwa i wykroczenia prawa pracy.

Zainteresuje również osoby zajmujące się na co dzień zarządzaniem zasobami ludzkimi oraz ryzykami w organizacji.

Damian Tokarczyk – doktor nauk prawnych, adwokat, specjalista z zakresu prawa karnego i compliance; obrońca podejrzanych, oskarżonych i obwinionych oraz pełnomocnik pokrzywdzonych w wielu postępowaniach o przestępstwa i wykroczenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej – w tym zatrudnianiem pracowników.

9 788382 230550 W01P01

ISBN 978-83-8223-055-0

9 788382 230550

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL